

EDEBİYAT ORTAMI

Yıl: 11, Sayı: 62, Mayıs-Haziran 2018

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞİİRLERİNDE NEFİS MÜCADELESİ

Mustafa KARABULUT¹

“Nefis” (nefs), Arapça asıllı bir kelime olup “ruh, bir şeyin kendisi, akıl, insan bedeni, arzular, kötü istekler can, benlik, aşağı duygular” vb. anlamlarına gelmektedir. “Tasavvufi olarak “kulun kötü huyları, çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife, cism-i latif ” gibi anlamlara gelir. Bu anlamdaki nefis, kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak, mücadeleye kılıcıyla katletmek gerekir. (Uludağ, 2005: 274). Nefis, kötü huyların kaynağı olup kötülüğü emredici özelliğe sahiptir.

Tasavvufta da kişinin en büyük düşmanının nefsi olduğu ifade edilir ayrıca nefsin yedi derecesinin olduğu belirtilir: Nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râziye, nefs-i marziyye, nefs-i kâmile. Hz. Muhammed (S.A.V.), bazı hadislerinde ümmetin nefislerinin hevalarına uymamaları gerektiğini söyler. Nefis (nefs), çoğulu olan enfüs ve nüfûs biçimleriyle ve farklı göndermelerle Kur'an-ı Kerim'de geçer.² Örneğin, Yusuf sûresi 53. ayette nefsin kötülüğü emrettiği belirtilir. “İnsanın bütün bu kötü hasletlerinin çıktığı temel güçsüzlük, Kur'ân tarafından ‘zafiyet’ veya zihin darlığı olarak tanıtılmaktadır. Kur'ân insanın bu zaaflarını çok tekrar etmiştir.” (Aktaş, 2013: 102).

Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli simalarından olan Necip Fazıl Kısakürek, genel olarak mistik ve metafizik yönüyle tanınır. O, *Çile* adlı şiir kitabını konularına göre on dört bölüme ayırmıştır: Allah, insan, ölüm, şehir, tabiat, kadın, korku, daüssıla, ukde, hafakan, dekor, tecrit, kahramanlar, dava ve cemiyet. Onun bütün sanat anlayışında Allah, din, tasavvuf, tarih, felsefe gibi konular önemli yer tutar.

Necip Fazıl Kısakürek'in *Çile* adlı kitabında “nefis” ile ilgili birçok şiir yer alır. Hatta onun bazı şiirlerinin başlıklarında bile “nefis” ismi geçer: *Nefs, Benim Nefsim, Ve Nefs, Hep Nefs* vb. Üstad, insanı nefsi ile mücadele eden, iniş çıkışlar yaşayan yani met cezirli bir şekilde ele alır. Ona göre tabiat, insanı kuşatmıştır. Fakat her şeyin düğümü yine insana bağlı idrak merkezinde çözülür. İnsan, bir enerji merkezi, tabiat da onun karşısında, bu enerjinin tasarruf çerçevesidir. İnsan, maddesiyle tabiatın bir parça gibi yok olup, manasıyla da yok olmayacağı hissini veren, fani tabiatın merkezinde ebediliğe ulaşmaya memur büyük varlıktır. (Kısakürek, 2004: 7-8).

Kısakürek, “**Hep Nefs**” isimli şiirde, nefis mücadelesindeki bireyin ruh halini anlatır. Anlatıcı-ben, kapıda göğsü yakut ve sâfirle süslenmiş bir misafire “Kimsin, nesin sen?” diye sorar. Kapıda bekleyen ise şeytanın elçisi olduğunu söyleyen, insanı kötülüğe sevk eden “şeytandan sefir” ve “kâfir” bir varlık olan “nefis”dir.

Göğsü yakut ve sâfir;

Kapıda bir misafir...

Sordum: Kimsin, nesin sen?

Dedi: Şeytandan sefir!

Nefs isimli o kâfir...

(Hep Nefs, Çile, s.72)³

¹ Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman. E-mail: mkarabulut@adiyaman.edu.tr

² Kur'an-ı Kerim'de nefis ile ilgili ifadelerin yer aldığı bazı sûreler şunlardır: Âl-i İmran, 3/61; Mâide, 5/116; Furkan, 25/3; En'âm, 6/130; Kıyâmet,75/2; Fecri, 89/27; Bakara, 2/235.

³ Şiir alıntıları Necip Fazıl Kısakürek'in *Çile* adlı kitabının bu baskısından yapılacaktır: Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1995.

EDEBİYAT ORTAMI

Yıl: 11, Sayı: 62, Mayıs-Haziran 2018

Şair, “nefis” muhasebesinde nefsi yüzü kapkara zifir, dili çözülmez cifir vb. benzetmeler kullanarak aşağılar. “Nefsi, en büyük düşman olarak gören Necip Fazıl onu daima olumsuz sıfatlarla anar. Nefsin, kâfir ve şeytanın elçisi olduğunu belirterek, en müminimizde bile küfre memur olduğunu, bu sebepten daima dine ve dinin hükümlerine savaş açtığını belirtir ve nefse karşı koymanın yolunun şeriatın emirlerine sıkı sıkıya uymak olduğunu belirtir” (Şanlı, 2011: 98). Bu bağlamda insanı yücelten özellik, nefisle mücadeleye girip onu zabt u rabt altına almasıdır.

*Yüzü kapkara zifir;
Elinde kös ve nefir.
Sabit fikir burgusu,
Dili, çözülmez cifir.
Nefs isimli o kâfir...*
(Hep Nefs, Çile, s.72)

Kısakürek, “Çile”de nefse önünde diz çökmesini söyledikten sonra, asıl meselesinin “sonsuz varmak” olduğunu ifade eder. Aslında nefis, kişiyi dünyaya bağlayan, onu kötülüğe yönelten bir mefhum olup bir anlamda “nefs-i emmare”dir. Ancak özne, şiirin sonunda nefesine “diz çök” diyecek kadar mesafe almayı başarmıştır. Şair burada bir nefis mücadelesi yapmakta ve mistik/metafizik âleme yönelmektedir:

*Diz çök ey zorlu nefis, önümde diz çök!
Heybem hayat dolu, deste ve yumak.
Sen, bütün dalların birleştiği kök;
Biricik meselem, Sonsuza varmak...*
(Çile, Çile, s.20)

Necip Fazıl’ın hayatında ve sanat anlayışında Abdülhâkim Arvasî’nin katkısı büyüktür. Kısakürek, Arvasî’yi Paris’ten İstanbul’a dönünce tanır ve bu tanışmayı ruhunun “büyük zelzelesi” olarak ifade eder. “Şu kadar yıllık kainat” ona, “yeni baştan ve teker teker gerçekleştirilmeye muhtaç” görünür. O’nu tanıdıktan sonra “bir hendeğe düşercesine kucağına düşer gerçeğin” ve geçmişin de geleceğin de “bilmece”sini çözer. Artık Kısakürek’in biricik meselesi “sonsuz varmak”tır, Allah’a kulluk yapabilmek, “zorlu nefisini diz çöktürebilmek”tir. Bu tanımadan sonra artık evreni, insanı, insanın görevini belirlemiştir. (Uçan, 2005: 140-146)

Necip Fazıl’ın şiiri gerçekten Necip Fazıl için maddi ve manevi çapıyla kendi “ben”i, kendi nefsi ile, daha sonra da eşya ve kainat ile tam bir hesaplaşmadan sonra; yine kendi “ben”inde beşeriyeti kucaklayan çileler sonunda, mutlak hakikate ulaşma cehdini ifade ediyor. Çünkü artık şair “mutlak hakikat”ın peşindedir, yani Allah’ın, Allah’ı aramada vasıta olarak da şiiri kabul etmiştir. (Çebi, 1987: 285).

Şair, “Nefs” adlı şiirde nefsi bir kurda benzetir. Buna göre insanı içten içe parçalayan, kötü istek ve arzuların kaynağı olan nefis bir kurt gibidir.

*Bir kurdum ki, sizi hep dış dış yerim
Ve gezerim her gün elbisenizde...*
(Nefs, Çile, s.69)

EDEBİYAT ORTAMI

Yıl: 11, Sayı: 62, Mayıs-Haziran 2018

Birçok menkıbede nefis; köpek, yılan, tilki, fare vb. varlıklara benzetilir. Nefis, yok edilmesi çok zor olan dünyevi kötü istek ve arzuların kaynağı olup nefsin eğitilerek kontrol altına alınması gerekir. “**Benim Nefsim**” adlı şiirin son dizesinde şair, “ben”ini, yani nefsini ezmeye çalışan anlatıcı, nefsini “köpek” olarak niteler.

*Benim nefsim, benim nefsim ne köpek!
(Benim Nefsim, Çile, s.70)*

“**Kara Tahta**” adlı şiirde şair, insanı aşağılara çeken nefis ile mücadelenin zorluğuna dikkat çeker.

*Dünyayı yererken de yine onunla ilgim;
Nefse el süremiyor kara tahtada silgim...
(Kara Tahta, Çile, s.84)*

“**Hep O**” adlı şiirde şair isim ve sıfatlar kadar fiillere de geniş yer verir. Şair, şiirin tematiğine en uygun fiilleri hassasiyetle seçer. Kısakürek, burada “öl-” ile “diril-” ve “kaç-” fiillerini nefsiyle olan savaşının bir parçası olarak kullanır:

*Hep nefis çıkar karşıma, ölüp ölüp dirilsem;
İnsandan kaçmak kolay, kendimden kaçabilsem...
(Hep O, Çile, s.85)*

Bu beyitte, şairin birçok şiirinde işlediği nefis mücadelesi/terbiyesi teması “ölüp ölüp dirilsem” ve “kendimden kaçabilsem” ifadeleriyle verilir. Necip Fazıl’ın nefis muhasebesinde çektiği çilenin bir yansımaları, şairin *Cinnet Mustatili* kitabında da görmek mümkündür. “Müslümanlarda şu üç halden birisi yahut hepsi eksik olmazmış: illet, kılet (azlık), zillet. Umumiyetle vasıflarımız bunlar.” (Kısakürek, 2010). O, hayatında dönem dönem bu üç halden birini, ikisini veya hepsini birden çekmiştir. (Özdenören, 2013: 24).

*Doymayan nefis, gözünü kara toprak doyursun!
Soframıza açlığı besleyenler buyursun!
(Sofra, Çile, s.86)*

“**Geliyorum**” adlı şiir, Necip Fazıl’ın zamana dair söylenmiş, kendini ve Allah’ı idrak, ezeliyet ve ebediyetle yüz yüze gelmek ve sonsuzluğa varmak gayesiyle faniliğe, fâni olana bir darbe şeklinde olan son mısralarındandır. (Hancıoğlu, 2013: 109). Şair, burada nefsin dayatmasına karşı, beşeri hayatı bir çelmelik olarak niteleyerek küçültür.

*Çeliyorum!
Ey nefis keyfince dayat!
Bir çelmelik bu hayat!
Çeliyorum!
(Geliyorum, Çile, s.135)*

“**Şehrin Kalbi**” adlı şiirde büyük şehirlerdeki gökdelenlerin nur yolunu tıkadığını söyleyen şair, dolaylı yoldan dünya nimetlerinin yani nefsin nur yolunda bir engel oluşturduğunu ifade eder.

*Nur yolunu tıkıyor yüzbir katlı gökdelen,
Bir küçük iğne yok mu, şehrin kalbini delen!
(Şehrin Kalbi, Çile, s.173)*

EDEBİYAT ORTAMI

Yıl: 11, Sayı: 62, Mayıs-Haziran 2018

“**Aynalar Yolumu Kesti**”de Kısakürek, “ayna”yı imgesel kullanır. Şiirde ben-anlatıcı aynada kendisiyle karşı karşıya gelir. Şair bu şiiri 1958’de yazmış olup 53-54 yaşındadır. Şair, aynadaki hayaline bakarken yaratılışın sırrına vakıf olmaya çalışır. Şiirin ben-anlatıcısı yaratılış gayesini kavramak için çabalar. Şiirdeki “kutsi emanet” ve “doğmaz güneşler” tamlamalarında yer alan “kutsi” ve “doğmaz” sıfatları, bir “idrak”ın neticesidir. Bu kullanımlar, Kısakürek’in dil ve üslûbunun bir yansıması olmakla beraber, onun mistik taraflarına da göndermeler yapar:

*Nur topu günlerin kanına girdim.
Kutsi emaneti yedim, bitirdim.
Doğmaz güneşlere bağlandı vade;
Dışlerinde, köpek nefsin, irade.*
(Aynalar Yolumu Kesti, Çile, s.271)

Necip Fazıl, “Ben de bir manevi buhran geçirdim. Tefekkür ve büyük sanat, -ki böyle bir iddiam yok- büyük nefis muhasebesine, entelektüel krize ve buhrana girmeden olmaz” (Kısakürek, 2011: 118) Bu bakımdan en büyük savaş kişinin öz nefsiyle olan savaştır.

*Bıçaklarım su oldu, boyuna bilenmekten;
Bitti benlik madenim her ân törpülenmekten.*
(Nefs Muhasebesi, Çile, s.283)

“**Deli**” başlıklı şiirde dünya istiare yoluyla “mayın tarlası”na benzetilir. “Mayın tarlası” imgesi ile bireyin nefsiyle yaptığı mücadeleye dikkat çeker:

*Mayın tarlasına düşmüş bir deliyim, hudutta;
Gözüm, sekizinci renk ve dördüncü buutta...⁴*
(Deli, Çile, s.284)

Kısakürek, “**Bizim Yunus**” adlı şiirde Yunus Emre ile ilgili olarak onun nefis mücadelesini “kör nefis” ve “kılıç” imgeleriyle verir:

*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Okunu kör nefsin, kılıçla çelmiş...
Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*
...
*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Sayıları silmiş, BİR'e yönelmiş...
Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*
(Bizim Yunus, Çile, s.382)

⁴ buut: boyut, uzantı, genişlik, kapsam

EDEBİYAT ORTAMI

Yıl: 11, Sayı: 62, Mayıs-Haziran 2018

Nefis, bütün inkârların, bütün kötülüklerin merkezi olup ilahi nura yol vermeyen bir engeldir. Nefisle mücadele, nefsin çirkin emellerini, arzularını dizginlemekle olur. Nefs-i emmarenin aldatıcılığı bireyin manevi hayatında derin yaralar bırakabilir. Necip Fazıl Kısakürek, birçok şiirine nefsi malzeme yapar. O, nefsi gölge varlık, sahtekâr, hilekâr, göz boyayıcı, aldatıcı olarak niteler. Kısakürek, nefsiyle mücadelesini yüzeysel değil, derinlemesine yapar. Şair bu husustaki düşüncesini “Nefsini benim kadar törpüleyici, arayıcı, tarayıcı; bencileyin şüpheci, teftişçi, murakabeci az insan bulunabileceğini takdir eden varsa, anlattıklarına kaskatı bir vakta gözüyle bakar” (Kısakürek, 2007: 169) ifadesiyle dile getirir. Şair, *Çile* şiir kitabının ilk şiiri “Çile” dâhil birçok şiirinde büyük bir nefis mücadelesi içerisindedir. Kısakürek, nefsinin küçülterek kontrol altına almak ister. Çünkü ona göre nefis, “nur yolu”nun, yani Allah’a ulaşmadaki en büyük engeldir.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Hamza (2013), Kur’ân’a Göre Nefis Eğitimi, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- ÇEBİ, Hasan (1987), Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirleri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- HANCIOĞLU, Hümeysra (2013), Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerinde Temalar, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1995), *Çile*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2004), *Çepeçevre Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2007), *O ve Ben*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2010), *Cinnet Mustatili, “Yılanlı Kuyudan”*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2011), *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KUR’AN-I KERİM, Âl-i İmran, 3/61; Mâide, 5/116; Furkan, 25/3; En’âm, 6/130; Kıyâmet,75/2; Fecr, 89/27; Bakara, 2/235.
- ÖZDENÖREN, Rasim (2013), Necip Fazıl Kısakürek’in Kişiliği ve Fikriyatı Üzerine Birkaç Tespit, 30 Necip Fazıl, Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu, (Editörler: Fahri Tuna, Ercan Yılmaz, Hüseyin Yorulmaz), 20-26 Mayıs 2013, Konya.
- ŞANLI, Ramazan (2011), Necip Fazıl Kısakürek’te Din Duygusu ve Tasavvuf, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- UÇAN, Hilmi (2005), “Tasavvufun Değiştirici Yönü, Necip Fazıl ve Ehl-i Sünnet Anlayışı”, *Hece Dergisi* Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı, S. 97.
- ULUDAĞ, Süleyman (2005), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.